
Ярослава Стратій,
Сергій Йосипенко

ТВОРИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ НІМЕЦЬКОЮ

Сковорода Г. Вибрані твори / Передмова та переклад зі староукраїнської Р. Піча. Вступне слово Я. Мельник Мюнхен: Український вільний університет, 2013. — xx + 256 с.

Skovoroda H. Ausgewählte Werke / Eingeleitet und übersetzt aus dem Altukrainischen von R. Pietsch. Mit einem Vorwort von J. Meľnyk

München: Ukrainische Freie Universität, 2013. — xx + 256 S.¹

Кожне нове видання творів Григорія Сковороди (1722–1794) традиційно стимулює інтерес науковців до його життя і творчості. Перше науково-критичне видання творів Сковороди, здійснене до сторіччя його смерті професором Дмитром Багалієм (Харків, 1894), породило цілу хвилю досліджень постаті філософа наприкінці ХІХ — на початку ХХ сторіччя. Зусилля радянських дослідників Сковороди мали результатом підготовлені Інститутом філософії АН УРСР видання його творів 1961-го, а потім і 1973 року. На них виростили генерації сучасних сковородинознавців. Ці видання стали підґрунтям для перекладів творів Сковороди російською (Москва, 1973) та українською (Київ, 1994) мовами. Вже у ХХІ сторіччі традиція дістала продовження — виходить друге, виправлене видання українського перекладу (Київ, 2005) і, зрештою, найбільш ґрунтовне коментоване видання текстів Сковороди мовою оригіналу — «Повна академічна збірка творів» за редакцією про-

© Я. СТРАТІЙ,
С. ЙОСИПЕНКО, 2014

¹ Книга містить твори Г. Сковороди мовою оригіналу з паралельним перекладом німецькою.

фесора Леоніда Ушкалова (Харків, 2010), на основі якої було здійснено повний переклад сучасною російською мовою (Київ, 2011–2012). Свідченням того, що інтерес до постаті Сковороди не згасає у XXI сторіччі, є не лише нові видання його творів. Бібліографія сквородинознавства сьогодні налічує вже щонайменше кілька тисяч публікацій, але і в наш час виходять праці, які відкривають нові аспекти його життя і творчості, зокрема «Українське барокове богомислення: сім етюдів про Григорія Сковороду» Леоніда Ушкалова (Харків, 2001) та «Григорій Сковорода: філософія свободи» Мирослава Поповича (Київ, 2007).

Мабуть, немає нічого дивного в тому, що здобутки західного сквородинознавства є значно скромнішими, в деяких країнах з постаттю Сковороди знайомі хіба що на рівні енциклопедичних довідників, проте є країни, де сквородинознавчі студії мають власну традицію. До таких, безперечно, належить Німеччина, значною мірою завдяки творчості Дмитра Чижевського (1894–1977), німецькомовні розвідки якого, присвячені Сковороді, починаються наприкінці 1920-х років і увінчуються публікацією монографії «Skovoroda — Dichter, Denker, Mystiker» (München, 1974). Цю традицію сьогодні продовжують німецькі дослідники, зокрема 2005 року Елізабет фон Ердман видала ґрунтовну монографію німецькою мовою «Несхожа схожість. Онтопоетика українського філософа Григорія Сковороди» (Кьольн, Ваймар, Відень, 2005)². До провідних німецьких дослідників творчості Сковороди належить і Роланд Піч, добре знайомий в Україні завдяки своїм україномовним та російськомовним статтям з історії філософії. Сковородиніана Піча починається у 1980-х роках зі статті «Містика і метафізика у Григорія Сковороди»³, яку пізніше неодноразово перевидавали в Україні. У 1990-х Роланд Піч стає одним із тих західноєвропейських дослідників, які своїми публікаціями і лекціями в НаУКМА⁴ сприяють пошукам адекватного розуміння та інтерпретації розвитку західної середньовічної і ранньомодерної думки, а відтак і шляху до переосмислення філософської спадщини Києво-Могилянської академії та Григорія Сковороди. Ці теми розвивають його статті, зокрема присвячені аналізу проблем метафізичного пізнання у філософії Томи Аквінського та Майстера Екгарта⁵, Майстера Екгарта і Маймоніда⁶, сквородинівського міфу про Наркіса у світлі романтичної концепції міфотворчості⁷, розмірковуванню про інтер-

² Рецензію на неї див.: Ушкалов Л. Про «вічну філософію» Григорія Сковороди // Сковорода та інші. Причинки до історії української літератури. — К.: Факт, 2007.

³ Pietsch R. Über Mystik und Metaphysik bei Nryhorij Skovoroda // Zeitschrift für Ganzheitsforschung. — 1984. — Bd.28.

⁴ Роланд Піч є почесним професором НаУКМА з 1996 року.

⁵ Піч Р. Метафізичне пізнання у філософії Томи Аквінського й Майстера Екгарта // Магістеріум. — 1998. — Вип. I: Історико-філософські студії. — С.41 — 84.

⁶ Піч Р. Майстер Екгарт і Маймонід // Дух і літера. — 2001. — № 7 — 8. — С.397 — 420.

⁷ Піч Р. Сковородинівський міф про Наркіса у світлі романтичної концепції міфотворчості // Сковорода Григорій. Образ мислителя. — К., 1997. — С. 337 — 345.

претацію українським мислителем такої засадової моральної норми, як «золоте правило», та осмисленню його бачення останньої в європейському контексті⁸.

У царині перекладів творів Сковороди німецькою здобутки німецьких сквородинознавців не такі помітні, що можна зрозуміти, оскільки професійні дослідники його постаті читають його твори в оригіналі. Першопрохідцем у справі перекладу творів Сковороди німецькою можна вважати Чижевського, який опублікував вибрані місця творів Сковороди⁹. Добрий знавець не лише середньовічної та ранньомодерної філософії, а й сучасної української, давньої української і церковнослов'янської мов та літератури цими мовами, Роланд Піч переклав німецькою мовою і опублікував упродовж 2000–2009 років діалог «Наркісс. Разглагол о том: Узнай Себе», трактат «Начальная Дверь ко Християнскому Добронравію», цикл байок «Басни Харьковскія», а також два невеликі поетичні твори — «Разговор ѿ Премудрости» и «Все лице морщиш, печален всегда ты». Рецензоване видання пропонує ці тексти Сковороди мовою оригіналу (за згаданими вище виданнями 1973 і 2010 років) з паралельними перекладом німецькою мовою Роланда Піча.

У «Вступному слові» до видання ректор Українського вільного університету (УВУ) професор Ярослава Мельник нагадала про роль, яку відіграли у західному сквородинознавстві співробітники УВУ — Дмитро Чижевський, Іван Мірчук, Домет Олянчин, Володимир Янів, Олександр Кульчицький, Юрій Бойко-Блохин та Юрій Шерех-Шевельов, і висловила сподівання, що публікація перекладів творів Сковороди німецькою мовою сприятиме подальшим дослідженням у Німеччині його життя і творчості. У «Вступі» до видання Роланд Піч подає докладний життєпис українського філософа і характеризує Сковороду як мислителя, що належить до перехідної доби, коли на зміну Бароко приходило Просвітництво. При цьому він бачить Сковороду не лише як видатного представника української барокової культури і думки, але й як філософа, який присвятив себе пошуку *Sophia perennis*, тобто здійснював притаманний для містичної традиції різних народів пошук вічної Божественної Премудрості, причому виходив поза межі своєї доби (S. ix). Відповідно до того бачення сквородинівської філософії, яке кристалізувалося у його попередніх публікаціях, Роланд Піч в описі життєвого шляху українського мислителя зосереджується на подіях, які вказували на переживання філософом складної внутрішньої духовної боротьби (зокрема, він згадує про знаменитий «Кавраївський» сон Сковороди 1758 року: S. xiii–xiv), наслідком якої можна вважати його вибір подальшого способу життя. Розмірковуючи про причини несприйняття ско-

⁸ Піч Р. «Золоте правило» Григорія Сковороди в європейському контексті // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність. — К., 2003. — С.674 — 681.

⁹ Aus Skovorodas mystischen Schriften / Ausgewählt und übersetzt von D.Tschyzewskij // Orient und Occident: Staat-Gesellschaft-Kirche. — 1933. — Hft.14. — S.1 — 7.

вородинівської *Philo-Sophia* (любіві до мудрості) багатьма натхненними духом просвітницького раціоналізму сучасниками мислителя, Роланд Піч переконливо доводить, що воно було наслідком дистанціювання Сковороди від обмеженого розуму новочасного раціоналізму та зосередженості його духовних пошуків на обґрунтуванні метафізичного вчення про двоєдину натуру, осмислену як справжню єдність божественної дійсності, а також на можливості містичного осягнення прихованої у людському серці справжньої самості, що здійснюється шляхом самопізнання, за допомоги якого проривається і долається обмежене Я людського Ratio («Zu diesem Selbst gelangt der Mensch auf dem Wege der Selbsterkenntnis, die die begrenzte Ichhaftigkeit der menschlichen Ratio durchbricht und übersteigt», S. ix). Текст перекладу супроводжено примітками з розшифровкою біблійних цитат та алюзій, а також наявних у тексті покликань на античні тексти і реалії життя Сковороди.

Огляд сковородинознавчого доробку Роланда Піча дає підстави припустити, що для своїх перекладів німецькою він обрав ті твори Сковороди, які стали головними предметами аналізу в його власних розвідках. Це стосується насамперед діалогу «Наркісс. Разглагол о том: Узнай Себе» («Narziss. Oder das Gespräch über: Erkenne dich selbst»), який займає більшу половину видання. Зокрема, у вже згадуваній статті, присвяченій аналізу цього твору, дослідник зосереджується на інтерпретації сковородинівського розуміння міфу про Наркіса у світлі романтичної концепції міфотворчості. Порівнюючи його осмислення цього міфу з пошуками божественної істини у міфах і символах стародавнього світу, здійснюваними відомим представником німецького Романтизму Фрідріхом Крейцером (1771–1858), Роланд Піч доходить висновку про оригінальність філософського тлумачення Сковородою давнього міфу про Наркіса і оцінює його як одну з найкращих інтерпретацій цієї теми, наявних у європейській культурі.

Завдяки своєму глибокому знанню української духовної історії загалом і творчості та особливостей мови Григорія Сковороди зокрема Роланд Піч зумів здійснити бездоганні за своїм рівнем переклади українського філософа німецькою мовою і у такий спосіб потужно посприяти ознайомленню не лише науковців, а й широкого кола читачів своєї країни з працями та життєвим шляхом непересічного представника маловідомої їм культури. Саме на це вочевидь спрямований задум серії видань, започаткованої УВУ (2013 року також вийшли німецькою «Вибрані твори» Лесі Українки). Сподіваємось, що таке ознайомлення сприятиме глибшому розумінню як специфіки української культури, так і загалом нашої країни, яка сьогодні тернистим шляхом йде до свого національного і європейського самоутвердження. За підтримку нашого просування цим шляхом ми щиро вдячні Роланду Пічу та колективу УВУ.